

Wekerle Szabolcs

AHOL A VILÁG MINDEN DARÁLÓJA SEM LENNE ELÉG

*Érzékenyítés és tabutémák a holland
gyerek- és ifjúsági irodalomban**

A botrányt okozó *Meseország mindenkié* című kötetben az arra fogékonnyak körében talán a *Házasadik a királyfi* című verses mese váltotta ki a leghevesebb reakciókat. Ennek eredetije egy 2000-ben megjelent holland képeskönyv volt, amely ott mára klasszikussá érett, és nem vert ki semmilyen biztosítékot. Szinte közhely, hogy Hollandia toleráns ország – és ez ifjúsági irodalmában is megmutatkozik. Tabutémák nemigen léteznek, és maga a hivatalos tanterv követeli meg az oktatási intézményektől, hogy foglalkozzanak bizonyos, társadalmi kisebbségeket érintő kérdésekkel.

Az ötvenhét éves Julianna királynő prostituáltként ül az Amszterdam vöröslámpás negyedéből jól ismert kirakat mögött. Az ablakon árcédula: 5 200 000 gulden. Akkoriban évente ennyi pénzébe került a holland adófizetőknek a királyi ház finanszírozása. 1966-ot írunk, és a fent bemutatott karikatúra¹ a God, Nederland & Oranje (Isten, Hollandia és Oránia [ez a holland királyi ház neve]) című folyóirat első évfolyama első számának címlapján volt látható. Nem sokáig: az újságot mindjárt le is foglalta a rendőrség.

A túlnyomórészt karikatúrákat közlő, a maga korában igencsak merésznek számító lapot a provo mozgalom adta ki, készítőit később felség sértés miatt marasztalta el a bíróság. A nevét a provokáció szóból rövidítő szerveződés voltaképpen egy kis, anarchista akciócsoport volt, amely azt tűzte ki célul, hogy erőszakmentes, ironikus és vicces megmozdulásaival mindenféle tekintély ellen felveszi a harcot. A provók nemcsak az egyházakból, a hadseregből, az államból, a polgárságból nem kértek, de az elpolgáriásodott proletariátusból sem. Utóbbiak helyett minden reményüket a „provotariátus”-ba vetették, vagyis a diákságba, a művészekbe, a munkanélküliekbe, a társadalom peremén élőkbe.

* A cikk megírásához Győri Hanna, illetve dr. Réthelyi Orsolya szakértők véleményét is kikértük. Köszönjük hozzájárulásukat a tanulmány létrejöttéhez.

1 God, Nederland & Oranje 1966/1., <http://www.iisg.nl/exhibitions/censorship/zk31246-nl.php>.

Ez az időszak, akárcsak a legtöbb nyugat-európai országban, Hollandiában is az átmeneté: a társadalom működését még erősen meghatározzák a régi, jól bejáratott autoritások, a háború alatt vagy után született, jólétnben élő nemzedék pedig egyre nehezebben viseli a meglehetősen merev kereteket. Ami a provókat illeti, európai viszonylatban is úttörőnek számítottak: ötletes, pimasz és üde akcióikkal előképül szolgáltak a '68-as nemzedéknek is – miközben ők maguk, félvén attól, hogy az intézmények ellenzőiként lassan menthetetlenül intézményesülnének (egyik provó 1966-ban még az amszterdami közgyűlésbe is bejutott képviselőként), addigra már fel is oszlatták mozgalmukat.

Mikuláspóz

„Különös, hogy Thomas és az anyja segítséget kapnak: ezzel sarokba szorítod az agresszív apát. Egyszerűen feje tetejére állítod a hatalmi viszonyokat. – Ez szerencsére elég sok embernél ugyanígy történt akkoriban. Ez volt a hajtóerő a hatvanas években a provo-mozgalom mögött is, ami csodálatos valami volt: azok a fiúk és lányok mind meg akartak szabadulni a fura, tekintélyelvű neveléstől, amelyben részesültek.”²

A fenti szöveg részlet egy idén nyáron a holland Trouw című napilapban megjelent interjúból. Az újságíró Guus Kuijert, a holland gyerek- és ifjúsági irodalom élő legendáját kérdezi benne. (Aki, bár augusztus elsején töltötte be 78. életévét, ragaszkodott hozzá, hogy a zsnalislisztával tegeződjenek.) Thomas a *Minden dolgok könyve*³ című regény főhőse. Ebben egy bigott vallásos apa terrorizálja a családját, fiát rendszeresen veri, és a feleségére is többször kezdet emel. Thomas gyakran beszélget Jézussal, de az utcában lakó „boszorkánnyal” (egy különc, bölcs idős asszonnyal) is, és végül bátorságának, valamint néhány jó ember segítségének köszönhetően megoldódnak a dolgok.

Guus Kuijer egyike azoknak a holland szerzőknek, akik a hazájukban az 1960-as évek közepén megkezdődött – egyébként még nyugat-európai összehasonlításban is rendkívül gyors és heves – társadalmi változások nyomán a gyerekirodalomban is kisebb forradalmat indítottak útjára, sorra emelve be olyan témákat és jelenségeket az ifjabbaknak szóló szövegekbe, amelyek korábban tabunak számítottak.

2 Iris PRONK, *Az író, Guus Kuijer szabad szelleme: „A fura gyerekkorom csinált belőlem író”, Trouw, Interjú, 2020. augusztus 11., <https://www.trouw.nl/cultuur-media/de-vrije-geest-van-schrijver-guus-kuijer-die-rare-jeugd-heeft-van-mij-een-schrijver-gemaakt-be61298b/>. [A tanulmányban szereplő szövegrészletek a szerző saját fordításai.]*

3 Guus KUIJER, *Minden dolgok könyve*, ford. WEKERLE Szabolcs, Kolibri, Budapest, 2014.

Az ezzel kapcsolatos viták és eszmecserek az 1960-as évek végén és az 1970-es években nagyon intenzíven zajlottak az országban, ahol a korábbiakhoz képest sokkal nagyobb hangsúlyt kapott a kérdés, milyen könyveket érdemes az ifjúság kezébe adni. A didaktikus megközelítést is ezekben az években nyilvánították nagyrészt kerüendőnek – a neves kritikus és irodalmár, a flamand (tehát holland anyanyelvű belga) Eric Hulsens például *Cyriel Verleyen Nuk* című, 1973-ban megjelent könyvéből idéz elrettentő példát: „Előfordul, hogy te is komisz vagy? Majd megjavulsz, csak próbálj jól viselkedni! Akkor te is olyan rendes és okos leszel, mint Nuk. Adná az ég!” Hulsens ehhez még hozzászól, olvassuk az esszéjét idéző Anne de Vries nagyszabású tanulmányában,⁴ hogy egy olyan író, mint például Guus Kuijer, soha nem venne fel ilyen „mikuláspózt”, ellenkezőleg: mindent megtesz, hogy egyenrangú félként szóljon a gyerek olvasókhöz.

„A gyerekek ugyanabban a világban élnek, mint a felnőttek, és az ifjúsági irodalomnak segítenie kell a fiatalokat abban, hogy felnőtté váljanak – írta Hulsens. – Éppen ezért el kell felejtenünk a tabukat, ahogy az infantilizálást is a kicsinyítő képzőkkel meg a rózsaszín árnyalatokkal együtt.”⁵

Az ebben az időben kibontakozó viták nem voltak mentesek a szélsőségektől. Az olyan feminista egyesületek, mint az 1968-ban alapított Férfi Nő Társaság (Man Vrouw Maatschappij), vagy az egy évvel később létrejött Dolle Mina, munkacsoportokat hoztak létre a gyerekirodalom tanulmányozására, a Kritikus Tanárok nevű csoportosulás pedig amellettszállt síkra, hogy az oktatást a „társadalmi tudatosítás” eszközévé kell tenni. Mégis: bármennyire radikálisak voltak is, ezek a szerveződések lényeges és alapvető, valamint vitaképes kérdéseket vetettek fel. A már említett Dolle Mina néhány tagja által alapított Gyerek- és Ifjúsági Irodalmi Munkacsoport például 1972 őszén a *Volkskrant* nevű napilapban jelentette meg *A négerék a legtöbb gyerekkönyvben még mindig szoknyát viselnek* című cikket. Ugyanők később nem győzték ostorozni a gyerekkönyvek „elavult társadalomképét”, azt, hogy ezek a művek a jobb körökből származó, ép és boldog családban élő

4 Anne de VRIES, *Wat beten goede kinderboeken? Opvattingen over kinderliteratuur in Nederland sinds 1880* [Mit nevezünk jó gyerekkönyvnek? Elképzelések a gyerekirodalomról Hollandiában 1880 óta], Em. Querido, Amsterdam, 1989. Lásd: https://www.dbnl.org/tekst/vrie089wath01_01/vrie089wath01_01_0005.php

5 Eric HULSENS, *Jeugd literatuurkritiek: een reflectie* [Az ifjúsági irodalom kritikája: egy reflexió], Kritik, Leuven, 1980, 12. Lásd: https://www.dbnl.org/tekst/huls004jeug01_01/huls004jeug01_01_0001.php.

gyerekekről és gyerekeknek szólnak, miközben a felnőttek tekintélye kikezdzhetetlen bennük. Ugyanakkor, jegyzi meg a munkacsoport, vannak témák, amelyek gyakorlatilag nem jelennek meg a gyerekkönyvekben: ilyen a halál, a válás, a homoszexualitás és a szellemi vagy testi fogyatékoság.

Konformista anarchista

„Ne feledjük: szegény gyerekeknek alkohol és nikotin nélkül kell átverekedniük magukat az életen, úgyhogy nekik is joguk van némi szórakozáshoz”⁶ – fogalmazta meg a mérsékeltőbbek álláspontját Willem Wilmink 1978-ban. A népszerű író és költő ezzel arra hívta fel a figyelmet, hogy az irodalmat nem lehet kizárólag a társadalmi ügyek szolgálatába állítani, hiszen annak emellett, hogy szem előtt tartja a valóságot, élvezetesnek kell maradnia, kikapcsolódást biztosítva az olvasók számára.

Izgalmas, kusza idők: a korszak Kuijer mellett legjelentősebb figuráját, a bátor és szertelen Annie M. G. Schmidtet egyszerre támadták azért, mert „anarchista”, míg a radikális feministák azt vetették a szemére, hogy két halhatatlan hőse, Jip és Janeke (a Hollandiában kultikusnak számító mesekönyvsorozatot nálunk a Pagony adja ki *Janó és Janka* címen) túlságosan is konformista, és a fennálló társadalmi rendet propagálja.⁷

Akárhogy is, az 1995-ben elhunyt Annie M. G. Schmidt a háború utáni holland gyerekirodalom máig meghatározó alakja. Másokkal együtt ő volt az, aki beemelte műveibe – először felnőtteknek szánt musicalekbe – a homoszexualitás, a nők szabadságjogainak kérdését, és egyéb tabukat. *Oti* című (magyarul a Pagonynál kiadott), kisebb gyerekeknek szánt könyvében a főhős kislány anyja nélkül nő fel, ráadásul apjával együtt folyamatosan menekülnie kell a hatóságok elől, mert a papának nincsenek papírai, hívja fel a figyelmet a holland ifjúsági irodalom történetét bemutató nagy munka bevezető tanulmánya.⁸ Ebből

6 Idézi Anne de VRIES, *I. m.*, 247.

7 Danja KOELEMAN, *De magie van Annie M.G. Schmidt: „Overdrijven was haar handelsmerk”* [Annie M. G. Schmidt varázslata: „A túlzás volt a védjegye”] Nu.nl 2020. május 15., <https://www.nu.nl/weekend/6051054/de-magie-van-annie-mg-schmidt-overdrijven-was-haar-handelsmerk.html>.

8 *Een land van waan en wijs. Geschiedenis van de Nederlandse jeugdliteratuur* [Bölcsék és bolondok hazája. A holland ifjúsági irodalom története], szerk. Rita GHESQUIERE – Vanessa JOOSEN – Helma van LIEROP, Atlas Contact, Amsterdam–Antwerpen, 2016, https://www.dbnl.org/tekst/ghe002land01_01/ghe002land01_01_0002.php.

az is kiderül, hogy a hatvanas–hetvenes években lejátszódó, tabudöntő fordulat után a holland gyerekirodalom viszonylag egyenletes fejlődésbe kezdett, és számos korábban kibeszélhetetlen probléma megtárgyalhatóvá lett. A nyolcvanas évekre a könyvek megjelenése is merészebbé vált, egyre többen kísérleteztek a stílussal és a kompozícióval.

Az utóbbi évek fejleménye, derül ki az *Ifjúsági irodalmunk az etnikai-kulturális diverzitás szempontjából* című tanulmánykötetből,⁹ a könyvekben megjelenő sokszínűség erősödése. „A holland ifjúsági irodalmat tanulmányozva azt látjuk, hogy az etnikai-kulturális diverzitás terén nagyon hasonlóak a kiadványok – írják a szerzők. – A holland ifjúsági könyvek nagy részében fehér szereplőket találunk, miközben a színes szereplők vagy hiányoznak, vagy nem jelentősek. Ezek a könyvek tehát, más szóval, a valóságnak csak egy szeletét tárják az olvasó elé, ami fontos következményekkel jár a fiatal olvasók fejlődésére, akik ön- és világképének alakulására többek között éppen az általuk olvasott könyvek vannak hatással.”¹⁰

Van még tennivaló Hollandiában is, vélik ezek szerint az ottani szakemberek, de sokszínűségben, súlyos kérdések felvetésében, a valóság bemutatásában az ottani és – mondjuk – a magyar gyerekirodalom szinte összehasonlíthatatlan.

Nem vadember

Győri Hannát, a sok holland gyerek- és ifjúsági irodalmat kiadó Pagony szerkesztőjét arról kérdeztük, milyennek látja az ország gyerekirodalmát magyar szemmel. A szakember elmondta: Hollandia azért különösen érdekes, mert annyira toleráns társadalom, hogy ott nem kell külön tematizálni és sulykolni, hogy minden ember egyenlő. „Nem arra fut ki egy-egy szereplő, hogy nézd csak, hát ő is ugyanolyan, mint mi, nem pedig valami vadember – magyarázza Győri Hanna. – Az egyes szereplők kulturális vagy bármilyen más identitásából fakadó esetleges szocializációs különbségek megjelennek a karakterükben, de nem mint probléma, hanem mint mindennapi valóság, mint adottság. Aztán ha épp ebből, a szereplő karakteréből adódik

9 Sara van den BOSSCHE – Anne KLOMBERT, *Jeugdliteratuur Door de Lens van Etnisch-Culturele Diversiteit* [Ifjúsági irodalmunk az etnikai-kulturális diverzitás szempontjából], Stichting Lezen, 2020, https://www.lezen.nl/sites/default/files/deel33_jeugdletteratuur_door_de_lens_van_etnisch-culturele_diversiteit.pdf

10 *Uo.*

probléma a cselekmény szerint, az is megjelenik, de nem a probléma-felmutatás van a fókuszban.”¹¹

A szerkesztő példát is említ: Enne Koens *Ik ben Vincent en ik ben niet bang* [Vincent vagyok és nem félek] című regénye iskolai bántalmazásos történet, amely elsősorban a főszereplőre koncentrál, miközben a bántalmazó személyisége alig rajzolódik ki. Az viszont kiderül – a közegeből, a nevéből –, hogy bevándorló családból származik. „Ennek ellenére rasszizmusnak nyoma sincs a könyvben – mondja Győri Hanna. – Az ottani közeg annyira normális, hogy nyugodtan lehet rosszat is írni egy kisebbséghez tartozó emberről, simán lehet negatív szereplő, ettől még senki sem fogja azt gondolni, hogy azért negatív, mert bevándorló.”¹²

„Ez is – folytatja Győri Hanna – eltérő perspektíva a miénktől: ott a kisebbségiek, az ilyen-olyan társadalmi csoportokhoz tartozó szereplők a legtermészetesebb módon vannak jelen az irodalomban – éppúgy, ahogy az életben is.”¹³ A magyar szerzők egyelőre jobbra kerültek ezt a megközelítést, homoszexualitás, etnikai kisebbségek, szegénység, válás: ezek a témák ritkán bukkannak fel a könyveinkben.

Király és király

A *Meseország mindenkié* című kötetben a nemrég megjelent *Házasodik a királyfi* alcímében ezt olvassuk: „Linda de Haan és Stern Nijland leporcellója alapján megverselte, átdolgozta Csehy Zoltán”. Az eredeti mű tehát nem vers, hanem egy kisgyerekeknek szóló képeskönyv. A címe: *Koning en koning*, vagyis Király és király.

A gyönyörű rajzokkal illusztrált történet első kiadása 2000-ben jelent meg Hollandiában, tizenkét nyelvre fordították le, a szerzőpáros pedig azóta is járja a holland iskolákat, ahol igény szerint a másságról, az egyeneműek szerelméről, toleranciáról beszélgetnek a diákokkal. A sztori egyszerű: volt egyszer egy királyfi, aki nem akart megházasodni. Csakhogy erről nyilván szó sem lehetett: ha egy királyfi király akar lenni, muszáj megházasodnia. Az idős királynő, aki már szívesen nyugdíjba vonulna, elkezd párt keresni a fiúnak, aki azonban egyetlen leányba sem szeret bele. Végül jön egy hercegisasszony, akit elkísér

11 Forrás: személyes beszélgetés.

12 Forrás: személyes beszélgetés.

13 Forrás: személyes beszélgetés.

a fivére is, és lőn happy end: a két fiú azonnal szerelembe esik, majd legott meg is házasodnak.

A történet, derül ki a kiadvány weboldaláról,¹⁴ nem csak nálunk váltott ki felháborodást: az Egyesült Államokban, Angliában és Csehországban szintén vita alakult ki arról, hogy kisgyerekeknek szabad-e, lehet-e ilyen formában beszélni a szexuális diverzitásról. (Az eredeti képeskönyv ráadásul valóban csupán néhány éveseknek szól, a magyar átdolgozás viszont inkább az idősebb korosztálynak.) Ennek ellenére sem lett Hollandiában botránykönyv a *Koning en koning*. Ha megnézzük a szexuális másságról szóló kiadványokat, nem is csodálkozhatunk ezen: van belőlük bőven.

Elég ellátogatnunk a Gay&School címen elérhető weboldalra:¹⁵ itt olyan könyvlistákat is közzétesznek, amelyekben megjelenik a szexuális diverzitás. Előfordul, hogy ez az adott mű központi témája, máshol puszta mellékszál. Vizsgont egészen kis kortól 18 éves korig találhatunk a kérdést tematizáló olvasmányokat. Vessünk egy pillantást például a képeskönyvek kínálatára: itt a *Koning en koning* mellett olyan címek szerepelnek, mint a *Toch moederdag voor Tommy* [Végül Tommy is ünnepli az anyák napját] (a sztori dióhéjban: Tommy nem sokkal anyák napja előtt megy először iskolába, ahol a tanítónő még nem tudja, hogy a fiúnak két apukája van, viszont aznap minden gyerek az anyukájának készít kedves kis ajándékot; mi lesz a megoldás?), a *Goos* [Goos] (egy mese, amely azt magyarázza el, milyen az, amikor egy fiú lánynak érzi magát, és fordítva), a *De vriend van Papa* [Papa barátja] (apa és anya elválnak, de végül mindketten találhatnak maguknak társat, egy-egy férfit), vagy a *De mama's van Sterre* [Sterre mamái].

De találunk érzékenyítő könyveket a kamaszok is. A 12 és 18 éves kor közöttieknek többek közt Andreas Burnier *Het jongensuur* [A fiúóra] című munkáját ajánlják. A regény a második világháború idején játszódik (1969-ben íródott), és nyíltan, egyúttal vidáman számol be leszbikus kapcsolatokról, illetve arról, milyen az, amikor egy nő igazából nem akar nő lenni. A 2012-ben megjelent *Warmwatervrees* [Melegvízfóbia] hőse egy lány, aki próbálja megtalálni a helyét az új középiskolájában, és fülig beleszeret az iskola legmenőbb csajába. A *Storm* [Vihar] pedig egy 12 éves szörfös fiú története, aki nyáron feledhetetlen napokat tölt a tengerparton egy másik szörfös fiúval.

14 Lásd a *Koning en koning* hivatalos weboldalát: <https://www.konigenkoning.nl/>.

15 Lásd a *Gay and School* hivatalos weboldalát: <https://www.gayandschool.nl>.

Kiemelt figyelem

Ha azt gondolnánk, hogy ez a sok könyv és a témával való aktív foglalkozás pusztán a tevékeny melegszervezetek ügye, tévedünk. A Gay and School könyvlistája maga is hivatkozik Hollandia kerettantervére, amelyben szintén szerepel a kérdés.

„Hollandiában a tanterv úgynevezett végcélokat határoz meg, ezentúl az iskolák szabadon választhatják meg, mikor és hogyan érik el azokat egy adott életkorig – mondja dr. Réthelyi Orsolya, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Néderlandisztika Tanszékének vezetője. – A 2006 óta érvényben lévő, a társadalmi diverzitást ugyancsak kiemelt helyen kezelő kerettanterv 2012-es módosítása külön foglalkozik a szexuális diverzitással. Egy ehhez készített dokumentumban az oktatási minisztérium leírja, a tanárok hogyan teljesíthetik a végcélokban meghatározott szempontokat.”

Az anyagban többek közt az olvasható, hogy a módosítással az összes hollandiai, majd idővel karibi–hollandiai (ez a Karib-tengerben található három sziget, amelyek korábban Hollandia gyarmatai voltak, 2010 óta pedig speciális községei) működő iskola köteles lesz felvenni tananyagába a szexuális diverzitás szempontját. Hogy mi a kiegészítés oka? „A szexualitásra és a szexuális diverzitásra irányuló kiemelt figyelem az oktatásban nagyon lényeges a szexuális tudatosság, a szexuális egészség, a biztonságos iskolai környezet, a homoszexualitással, biszexualitással és genderidentitással szembeni tolerancia és tisztelet kialakulásának szempontjából – olvasható a dokumentumban. – Kutatásokból kimutatható, hogy a leszbikus, homoszexuális, biszexuális és/vagy transzgender (LHBT) fiatalok nem élveznek kellő biztonságot, toleranciát és elfogadást az iskolai környezetükben. [...] A felsőbb évfolyamokban az LHBT-gyerekek erőszakos atrocitásokat is elszenvednek. Ez sok esetben depressziós panaszokhoz, sőt akár szuicid gondolatokhoz vagy öngyilkossághoz vezet.”¹⁶

Dr. Réthelyi Orsolya felhívja a figyelmünket arra is, hogy a módosítás egyenesen a holland alkotmányra hivatkozik. „Azt írják, hogy a diverzitás az alkotmány első cikkében is megjelenik: mindenkit, aki Hollandiában él, megillet az egyenlő bánásmód. A vallása, meggyőző-

16 Jeroen BRON – Sigrid LOENEN – Martha HAVERKAMP – Eddie van VLIET, *Seksualiteit en seksuele diversiteit in de kerndoelen* (Szexualitás és szexuális diverzitás a tanterv célkitűzéseiben), SLO, Enschede, 2015, <https://www.rutgers.nl/sites/rutgersnl/files/PDF/seksualiteit-en-seksuele-diversiteit-in-de-kerndoelen.pdf>.

dése, politikai irányultsága, faja, neme vagy bármilyen más ok miatt senkit sem érhet diszkrimináció. Vagyis, mivel a diverzitás a holland társadalom fontos jellemzője és értéke, az mindenkit meg kell hogy illessen. Még találkozhatunk egy gyönyörű kifejezéssel a tanterv-kiegészítést magyarázó dokumentumban: az iskoláknak, olvasható a szövegben, »burgerschapsopdracht«-juk van. Ezt valahogy úgy fordíthatnánk, hogy az iskolák feladata többek közt a polgárrá nevelés, a társadalmi helyzet és feladatok megértetése. Fontos, hogy a törvény, a tanterv természetesen nem »propagálja« a szexuális diverzitást, hanem arra akarja megtanítani a gyerekeket, hogy egy olyan sokszínű és összetett társadalomban, mint a holland, mindenkinek tisztelnie kell mindenkit. Azt is, aki ramadánt ünnepel, azt is, aki karácsonyt vagy hanukát; tisztelni kell a származási különbségeket, és ugyanígy a szexuálisakat is.¹⁷

Ebben a cikkben nem feladatunk eldönteni (és képesítésünk sincs hozzá), kinek van igaza: annak-e, aki szerint bizonyos életkor alatt nem szabad megismertetni a gyerekeket a szexuális kisebbségekkel, például a homoszexualitással, vagy annak, aki nem lát ebben semmi veszélyeset és kivetnivalót. Az viszont nyilvánvaló, hogy Hollandia egyértelműen az utóbbi csoportba tartozik.

A szakirodalmat olvasva mindenesetre ráeltünk egy idézetre, amely talán a hollandok ezzel kapcsolatos hozzáállását is illusztrálja. A második világháború után komoly vita zajlott holland irodalmárok között arról, hogy káros-e, és ha igen, mennyire, ha a gyerekek lektúrt, kalandregényt, indiántörténeteket olvasnak. Nem rossz-e a minta, nem válnak-e maguk is erőszakossá, ha véres tettekkel és kegyetlenségekkel találkoznak a könyvek lapjain? Godfried Bomans azon a véleményen volt, hogy egyfelől egy gyereket megakadályozni abban, hogy kalandregényt olvasson, majdnem akkora képtelenség, mint rávenni arra, hogy ne vegyen levegőt. Vagyis: így is, úgy is hozzá fog jutni. De a döntő érv, vélte Bomans, nem is ez: „Olyan gyerekről még soha nem hallottunk, aki a vasúti vágányhoz kötözte, és késsel leszúrta volna a barátnőjét csak azért, mert ezt olvasta egy indiánkönyvben. Aki ilyet tesz, az nem normális. Más magyarázat nincs.”¹⁸

17 Forrás: személyes beszélgetés.

18 Idézi Anne de VRIES, *I. m.*, 247. Lásd: https://www.dbnl.org/tekst/vrie089wath01_01/vrie089wath01_01_0005.php.